

Aj napriek tomu, že je neľahké presnejšie rozhraničiť E MtV a I MtV, pretože sú vzájomne prepojené (porov aj Nábělková, c d, s 89), pokúsime sa ich pracovne rozdeliť do dvoch skupín

I Prostriedky E MtV na tomto type MtV sa rozhodujúcou mierou zúčastňujú lexika V prvom rade sú metatextové požiadavky zabezpečované vyjadreniami *takzvany* (*prídel, prikázanie, donášač*), *ako oni vravia, máč nazývaný, ľudovo nazývaný* a pod S týmito metatextovými prostriedkami sa úzko viaže preexponovaná expresivnosť (uprednostňovanie slangových výrazov), obraznosť, ktorá po prekročení hraníc významovej priezračnosti a komunikačnej únosnosti prechádza do argotizovania (Pravda, čitateľovi sa ozrejmi sémantika či objasní skratka často až v rámci „funkčnej výpomoci“ I MtV, t j prostredníctvom zátvoriek, úvodzoviek, či širšej textovej plochy)

V rámci dodržiavania kompozičného profilu „žánru“ („štúdie“) sa „Fan Fanyč“ vyhýba vulgarizmom, tzv obscénnej lexike (takej charakteristickej pre uzavreté spoločenstvá) Nezriedka sa expresivita oslabuje použitím eufemizmov, deminutívnych podôb, príp uprednostnením štylisticky neutrálnejších variantov Všetky (systémovo) príznakové prostriedky a ich výskyt v texte sú teda „apriori popierané“ To znamená, že výsledok je v zmysle „negovania negácie“ presne opačný

Solženecyn „etnograf“ zreteľne naznačuje, že komunikačne efektívne v uzavretých spoločenstvách fungujú frazeoschémy z bežného života adaptované na táborové podmienky Frazeologizmy sa však rýchlo opotrebovávajú ich životnosť a komunikačná účinnosť sa zachováva v derivátoch, ktoré využívajú expresívne jadro a naň navrstvujú nové expresívne zložky (proces tzv katalytického bujnenia porov Peňáz, 1987, s 133)

O širokom využívaní MtV osobitým spôsobom svedčia podkapitoly, ktoré sú venované vlastným verbálnym prejavom obyvateľov táborov „Etnograf“ charakterizuje táborový jazyk (prirodzene, na princípe „negovania negácie“) je *nezrozumiteľny, zly, posmežny, akoby pichal tónmi, maličerný, nikdy nie srdečný, úsečný, strohý, rozkazovačný, kanibalská lexika* (t j argot táborovej spodiny), *reťaz ostrovných výrazov* a pod

V službách E MtV pôsobí aj gramatika Solženecyn priamo uvažuje o paradigmách (napr pri tvare *zak/zek* „zakľučonnyj vazeň“ okrem etymologizovania uvažuje aj o premenlivom skloňovaní a „regionálnych“, t j ino-táborových mutáciách s 277) Otvorene sa poukazuje na pestrú modálnosť s výraznou prevahou imperatívnych konštrukcií

Osobitný spôsob využívania MtV predstavujú prostriedky, ktoré stoja na rozmedzí E MtV a I MtV — poznámky o jazykovom humore a úvodzovky Irónia/sarkazmus sa stále explicitne, hoci rozptylenejšie, prejavuje v replikách *Už pat' januárov (nie rokov) som presedel, ťažko iba prvých desať rokov dali mu tri, odsedel pat, prepustili ho predčasne* (Súdna prax pauša-

lizovala rozsudky na výšku desať, príp dvadsaťpäť rokov); *kto tu nebol — ten bude, kto bol, ten nezabudne*, a pod Autor vie, že čitateľ — partner už pochopil jeho jazykovo kompozičný princíp Napriek tomu nenecháva „táborové gnómy“ bez kontextu, príp náležitého vysvetlenia Úvodzoviek je v texte veľmi málo — metalínia sa vinie celou plochou textu Ak úvodzovky signalizujú „prepnutie polarity“ pragmatického vektora, považujeme ich za prostriedky E MtV Ak autor nespriežraňuje zámery, úvodzovky chápeme ako prostriedky I MtV

2 Komponenty I MtV ak *Súostrovie GULAG* chápeme ako kontext autorského pohľadu, osobných skúseností a dobovej situácie, potom je zrejme, že MtV sa už nedá ohraničiť ako v prípade E MtV — MtV sa „rozlieva“ po celej (nielen jazykovej, výrazovej) ploche textu Prirodzene, komponenty I MtV vychádzajú z prostriedkov E MtV, ale nemožno ich jednoznačne lokalizovať Ich úloha je však nezastupiteľná a) dopracúvajú účinnosť E MtV, b) ako kompozičné prostriedky v užšom význame podmieňujú architektóniku textu

„Štúdia“ navonok rešpektuje všetky základné znaky výkladového slohového postupu (kohéznosť, explikatívnosť, sukcesívnosť, gnómickosť, objektivnosť, porov Mistrík, 1989, s 342). Princíp „negovania negácie“ však oslabil tieto základné znaky (Meta)text je inkohéznejší (prostredníctvom podkapitol s vyššou samostatnosťou ako odsek), zároveň komtabilnejší a enumeratívnejší (faktografickejší) Autorov odstup od zobrazovaného umožnil do textu zaradiť subjektívizujúce prostriedky a postupy priamu reč, dialogizovanie monológov, „vedecké“ exkurzy, pseudohypotézy, citáty a pod

Aj týchto niekoľko (zďaleka nie úplných) poznámok podporuje zásadný postreh ak má autorský zámer vyústiť do osobitej pragmatickej (napr paradizujúcej či hyperbolizujúcej) polohy, s výhodou sa môže uplatniť práve metatextové vyjadrovanie, a to v korešpondencii medzi oboma typmi navzájom aj v korešpondencii s „vlastným“ textom Takouto funkčnou spolupracou sa môžu analyzovať a pochopiť závažné kategórie, napr korene, prejavy a legalizácia absurdity ako základu niektorých ideológií Tento cieľ (možno) sledoval aj Alexander Solženecyn

Literatúra

- HOFFMANNOVÁ—JIŘÍČKOVÁ, J Metajazyk a metařeč a jejich charakter v díle Karla Čapka Slovo a slovesnost, 40, 1979, s 295—302
MAREŠ, P Metajazyk, metařeč, metatext Slovo a slovesnost, 44, 1983, s 121—131
MAYENOWA, M R Poetyka teoretyczna Zagadnienia języka 2 wyd Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, Ossolineum 1979 451 s